

BİR VEFA KİTABININ ÖĞRETTİKLERİ M. NAZİF ŞAHİNOĞLU, MAKALELER VE HATIRALAR*

Musa Balcı**

*İster misin olmasın kaşı gözü simanın
Hiçbir değeri yoktur öfkesiz bir imanın
Necip Fazıl*

Sert Görünümlü Mizacın Altında Mütebessim Bir Karakter

Öğrencileri ve onunla tanışan kişilerin “sert mizaca sahip bir kişi” olarak tarif ettikleri Mehmet Nazif Şahinoğlu, 1936 yılında Trabzon’un Vakfıkebir ilçesinin Güney (Esentepe) Köyünde dünyaya gelmiştir. İlkokulu İstanbul’da dışarıdan okuduktan sonra, sırasıyla 1959 yılında Pertevniyal Lisesinden ve 1960 yılında da İmam-Hatip Lisesinden mezun olmuştur. 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Arap-Fars Filolojisinden mezun olduktan sonra İstanbul’da seçkin hocalardan dini ilimler konusunda dersler almıştır. 1964 senesinde, akademik hayatının 29 yılını geçireceği Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde göreve başlamıştır. Doktorasını burada tamamlamış ve askerlik vazifesinden sonra bir yıl İran’da, iki yıla yakın Fransa’da kalmıştır. 1979’da Amerika Birleşik Devletleri’nde Michigan Üniversitesi’nde altı ay süreyle görev yapmıştır. Otuzu aşkın ansiklopedi maddesi kaleme alan Nazif Şahinoğlu Hoca, 1983 yılında profesör olmasına rağmen bu kadroya ataması ancak üç yıl sonra yapılmıştır.

Şahinoğlu, Atatürk Üniversitesi’nden ayrıldıktan sonra 1994 yılında Kırıkkale Üniversitesi’ne geçti. Türkiye’de siyasette, akademide ve toplumsal hayatta acı hadiselerin yaşandığı 28 Şubat postmodern darbesi döneminde Kırıkkale Üniversitesi rektörü Beşir Atalay’ın emekliliğe mecbur edilmesi sonucunda, Nazif Şahinoğlu da 1999 yılında emekliliğe ayrılmıştır.

* (Kitap İnceleme Yazısı) M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar, Hazırlayanlar: Hasan Çiftçi, Mehmet Atalay, Beyan Yayınları, İstanbul 2017.

** Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Mütercim Tercümanlık (Farsça) Anabilim Dalı, e-posta: musabalci@hotmail.com

Gönderim Tarihi: 01.03.2018

Kabul Tarihi : 24.04.2018

NÜSHA, 2018; (46):193-202

Yazımıza konu olan, *M. Nazif Şahinoğlu: Makaleler ve Hatıralar* isimli kitap, kendileri bugün Farsça alanında profesör olan Şahinoğlu'nun iki öğrencisi Hasan Çiftçi ve Mehmet Atalay tarafından hazırlanmış ve Beyan Yayınları'na basılmıştır. Hasan Çiftçi kitabın takdiminde, böyle bir kitabı yayınlama fikrini ilk olarak 1993 yılında Nazif Şahinoğlu Hocanın, Erzurum'dan ayrılırken dile getirdiğini ifade etmektedir. Şahinoğlu Hocanın uzun yıllar sağlık problemleri yaşaması nedeniyle bir türlü sonuçlandırılmayan bu kitap çalışması ancak 2017 yılında yayınlanabilmiştir. Başlangıçta kitapta sadece Şahinoğlu'nun makale ve ansiklopedi maddelerinin yayınlanması düşünülmüş fakat sonradan Hocaya dair hatıra yazılarının da kitapta yer almasına karar verilmiş. Nazif Şahinoğlu'nun oğlu B. Sakıp Şahinoğlu'nun bir yazısının da bulunduğu kitapta, Hoca'ya dair öğrencilerinin ve onu yakından tanıyan kişilerin yazıları yer almaktadır.

Alau'd-Devle-yi Simnânî (Hayatı, Eserleri, Kelâm Telâkkisi, Tasavvuf Görüşleri) ile Beyânü'l-İhsan li-ehli'l-îkân'ı adlı eserin edisyon kritiğiyle doktorasını tamamlayan Nazif Şahinoğlu'nun, bu kitapta yayınlanan makaleleri ve ansiklopedi maddelerinin dışında *Sa'di-yi Şîrâzî ve İbn Teymiye'de Fert ve Cemiyet İlişkileri*¹, *Farsça Grameri: Sarf Nahiv*² ve *Nuvîdi-yi Şîrâzî ve Salâmân u Absâl'i*³ adlı kitabı da az sayıda basılmıştır.

Nazif Şahinoğlu'nun “sert mizaçlı görünümü”nü anlamamız açısından, öğrencilerine ayırdığı zamanı, hocanın bir çocuğu olarak zaman zaman kıskandığını samimi olarak ifade eden B. Sakıp Şahinoğlu'nun yazdıklarına bakmak yerinde olacaktır. Bu durumun anlaşılması hem onun öğrenciliğini yapmış olanlar hem de diğer okurlar açısından önemlidir. Nazif Şahinoğlu, hastanede acil müdahale durumundaki oğlunun başında durmak yerine dersini anlatmaya gidecek kadar dersine hassastır. Esnaf ya da öğrencilerden oluşan dost ve arkadaş sohbetlerine katılmaya önem verecek kadar da mütevazı bir kişiliktir.⁴

Nazif Şahinoğlu'nun sert mizaçlı oluşu, aslında muhataplarıyla arasındaki münasebeti düzenleyen bir tür zırrıttır. Onun, asistan olarak bölüme kazandırmak istediği Mustafa Kılıçlı'nın bizzat anlattığı bir özelliğini, burada yer alması gerektiğini düşünerek aktarmak uygun düşecektir. Arap Dili ve Edebiyatı alanından profesör olarak emekli olan Kılıçlı, daha önceki iki sınavda asistan olarak alınmak istenmemesi üzerine, Nazif Şahinoğlu'nun kendisini, evinde on beş gün asistanlık sınavının İngilizce kısmına çalışmak üzere misafir ettiğini anlatır.

Şahinoğlu Hocanın, o günlerde bütün yemekleri bizzat kendisinin hazırladığını ve bir gün olsun mutfağa girmesine müsaade etmediğini ayrıca ekler. Mustafa Kılıçlı'nın bu hatıratı kitapta yer almamaktadır. Bugün bu satırları okuyanlar, aslında Şahinoğlu'nun görüldüğü gibi sert mizaçta biri olmadığını kabul edecektir.

Hocanın sert görünümlü mizacının şekillenmesinde, yaşadığı hayat tecrübesinin, özellikle de çocukluk ve ilk gençlik döneminin tesirini dikkatten uzak tutmamak gerekir. Sonraki dönemde idare ile özlük haklarını alabilmek için verdiği mücadele, şüphesiz ki bir insanın halet-i ruhiyesine tesir eden durumlardır.⁵ Münir Dedeoğlu'nun hatıratında yer alan şu ifadeleri okuyalım: “Huşunetli görünüşün arkasında, merhametli ve hayatın her nev’i cevri ü cefasını görmüş bir içli insan olduğunu zaman içinde olaylar karşısındaki tutumundan anlar, yaşar ve görürdünüz. Bu haşin görünüş aslında onun ağyara karşı örmüş olduğu bir tür zirhiydi.”⁶ Bu çağın insanların anlamakta zorlandığı bu tavrı anlamamıza Necip Fazıl'ın “*İster misin olmasın kaşı gözü simanın / Hiçbir değeri yoktur öfkemiz bir imanın*” dizeleri ayrıca yardımcı olabilir. Necip Fazıl'a ait dizeler, Necati Tetik'in Nazif Hoca'ya dair kaleme aldığı hatıratın hemen başında aktarılır. Tetik, hatıratında “Onun adı zikredildiğinde nedense aklıma bu mısralar geldi” der.⁷

Bugün akademide en çok mustarip olunan konuların başında, hocaların talebelerine yeterince zaman ayırmaması ve yaptıkları çalışmaları gerektiği ölçüde değerlendirmemesi gelmektedir. Bu durum artık açık olarak hem öğrenciler hem de hocalar tarafından ifade edilir hale gelmiştir. Nazif Şahinoğlu'nun öğrencilerine ayırdığı zaman ve gösterdiği yakın alaka, akademinin bugün kürsülerini işgal edenlere ders verici niteliktedir. Konuya ilişkin bir hatıratı Adnan Karaismailoğlu'nun kaleminden okuyalım: “Bir hafta sonu talebim üzerine evinde çalışmak üzere gün ve saat veriyor, benim bir yazım veya çalışmamı gözden geçiriyoruz. Telefon çalıyor, askerdeki oğlu arıyor. Hocam birkaç dakika konuşunca oğluna şöyle diyor: “Biz burada çalışıyoruz, kısa konuş”. Çalışmaya, doğrusu benim çalışmama verdiği önem beni şaşırtmıştı.”⁸

Hakikati Savunmak için Samimi Bir Duruş

Osmanlı'nın son nesil hocalarından ders alan ve aynı zamanda Kur'an Hafızı olan Şahinoğlu Hoca, hafız oluşundan mütevellit mesleki hayatlarında güçlü bir hafızaya sahipti.⁹ İhtiyaç sahiplerine kimsenin

haberi olmayacak biçimde yardım etme hassasiyetine¹⁰ ek olarak, öğrencilerinden yaş olarak çok büyük olmasına rağmen onlara “oğlum, yavrum” hitabını kullanmamıştır.¹¹ İhtiyaç sahibi bazı öğrencilerine burs vermesi,¹² verdiği söze son derece bağlı oluşu ve dakikliği kitapta yer alan birçok hatıratta Hocanın sahip olduğu hasletler olarak altı çizilen ortak özelliklerdir.

Acı 28 Şubat döneminde başörtüsü yasağının karşısında duran ve bu uygulamalara karşı bir tavır olarak sakal bırakan Nazif Şahinoğlu, oğlunun ifadeleriyle “karşısındakinin kırılıp kırılmayacağını hesaba katmadan” bildiği doğruları açıkça söyleyen bir kişidir.¹³ Ahdine son derece bağlı, sözünde durmayan ve dalkavukluk yapan, her renge giren ve haksızlığa karşı susanları sevmeyen ve bu tavrını da açık olarak ifade eden bir özelliktedir.¹⁴ Konuya ilişkin bir hatıratta yer alan şu cümleler anlamlıdır: “Hocamız dininde samimi bir inancı ve değişik bir tutumu vardı. Eğilme, bükülme, duruma uyum sağlama onun lügatinde bulunmazdı. ... Bir riyakâra veya mutabasbısa ne diyeceği ve nasıl davranacağı önceden hep belli idi. Ama hoca asla hata ve günah detektörü de değildi, bir insan kendini nasıl tanımlarsa o kişi öyle idi onun nezdinde.”¹⁵

Kadirşinas Bir Karakterlik Örneği

İhsan Süreyya Sırma Hocanın Nazif Şahinoğlu ile tanışması Paris’te vuku bulur. İhsan Süreyya Sırma, Şahinoğlu Hocayla ilgili hatıraları için “Kaleme alsam yüzlerce sahife tutardı” der. İhsan Süreyya Sırma, farklı vesilelerle dile getirdiği, Türkiye’de dindar insanların hoca ya da öğrenci olarak akademide yaşadığı problemleri içerecek bir dönem olarak karşımızda duran bu yılların hatıratını keşke özel olarak kaleme alsada, bu tecrübeyi sonraki nesiller okuma fırsatı bulsa.

İhsan Süreyya Sırma, Sakarya Üniversitesi’nden emekli olmak mecburiyetinde bırakıldığı ve aylarca maaşsız kaldığı dönemde, kadirşinas bir kişi olarak Şahinoğlu’nun, kendisini arayıp, “İhsan Kardeşim, beni kırmazsan her ay seninle maaşımı paylaşmak istiyorum” dediğini aktarır.¹⁶

Nazif Şahinoğlu’nun yıllarca titizlikle biriktirdiği ve çocukları gibi itina gösterdiği kitaplarının, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde kendi ismini taşıyan kısma bağışlandığını İhsan Süreyya Sırma’nın hatıratının satır aralarından öğreniyoruz.¹⁷ Uzun yolculuklar dışında çok az araba ile bir yere gitmeyi tercih eden ve

çoğunlukla yürüyen Nazif Hocanın bu özelliği onun uzun ve sıhhatli yaşamının ipucu niteliğindedir. Vefa olarak kendi köyünde bir cami ve lojman yaptırdığı da satır aralarında karşımıza çıkmaktadır.¹⁸

İlmî Disiplin, Dakiklik, Okuma Aşkı ve Yazma

Arap ve Fars edebiyatı alanında onu değerli kılan asıl özelliklerinin başında “Gençlik döneminde İmparatorluk bakiyesi bir kısım ulemaya yetişmiş ve onlardan değişik vesilelerle değişik dersler okumuş ve bilim aşkını onlardan alarak kendini geliştirmiş olmasıdır.”¹⁹ Nazif Hoca için yapılan değerlendirmeler arasında dikkatimizi çeken özelliklerinden bir başkası, sürekli okuyan ama az yazan birisi olarak nitelenmesidir.²⁰ Şahinoğlu zorlukla biriktirdiği kütüphanesinden kolaylıkla ödünç kitap vermez, insanları öncelikle kütüphanelere yönlendirir, eğer kütüphanelerde bulamadığı bir kitabı talep eden olursa, kişiye kitabı aldığına dair tarihli bir pusula imzalatır ve onu kitabın alındığı yere koyardı.²¹

Verdiği randevulara son derece bağlı bir kişi olması ve muhataplarından da bu ciddiyeti beklediğini açıkça izhar etmesi dakik oluşunun en belirgin işaretlerindedir.²² Adnan Karaismailoğlu’nun konuya ilişkin hatıratından şu satırları okuyalım: “Saat 10.00’da odaya gel demiştir, iki dakika geç gitmişimdir, duvardaki saate bakmıştır, “Gidebilirsin, vakit geçti” demiştir. İki dakika önce kapıda gözüktüğümde ise, “İki dakika var, bekle” ifadesi olmuştur.” Aynı Nazif Hocamızın, bir sebeple üzülmesine neden olduğu araştırma görevlisinin kapısına kadar gittiği ve “Ben seni kapıdan kovsam, sen pencereden içeri gireceksin” diyerek muhatabının sıkıntılı durumunu gidermek için çaba içerisinde oluşunu da ders alınması gereken bir başka husus olarak aktaralım.²³

Nazif Hocanın kendilerinden ders aldığı Ahmet Ateş ve Nihat Çetin Hocalarla ilgili öğrencilerine zaman zaman aktardığı bir anekdot da öğreticidir. Bu hocalarımız fakülteye bir asistan almak istediklerinde, katılımcılara bir sayfa yazılı metin verir ve bunun bir kopyasını yazıp getirmelerini isterlermiş. Verilen asıl metin üzerinde yazım ve imla eksikliği bulunsa bile, kişinin kendince düzeltme ve tasarrufta bulunup bulunmadığına ve metni eksiksiz yazıp yazmadığına özellikle dikkat gösterirler ve tercih edecekleri kişinin kim olacağına bunun etkisi büyük olurmuş.²⁴

Hocası Prof. Dr. Ahmed Ateş'in, kendilerini sınav yaptıkları bir defasında, sınavına giderken (muhtemelen doktora savunmasıdır) hakkında: “Şimdi bir âlimin imtihanına gidiyoruz...”²⁵ dediği bir kişidir Nazif Şahinoğlu. Münir Dedeoğlu'nun hatıratında Nazif Şahinoğlu'nun ilmî disiplini konusunda şu satıra yer verilir: “Bilimsel ve akademik faaliyetleri esnasında onun son derece dakik davrandığını müşahede ederdim. Bir kavram veya kelimeyi sorduğumuzda o kelimeyi ne kadar bilse de “Lügatte erlik olmaz” der ve “Lügat yanılmaz” diyerek hiç yüksünmeden lügati yeniden açar ve o kelimeye bakardı. Kendisi hafız olduğu halde eğer yakınında Mushaf-ı şerif varsa ondan bakar yoksa hıfzından okumayı tercih ederdi.”²⁶ İlmî disiplin konusundaki “aşırı titizliği”nin Nazif Şahinoğlu Hoca'nın, kabiliyetine oranla daha çok eser vermesine mani olduğuna ilişkin bir değerlendirmeyi de bugünün araştırmacılarına ders olması bakımından ifade etmek gerekir: “Hocanın bilimsel titizliği had safhada olmasaydı, kendisi çok rahatlıkla İslam düşüncesinin birçok alanında özgün kimi yaklaşımlarını mükemmelen dile getirebilecek durumda ve yetkinlikteydi.”²⁷

Öğrencilerinin derslere hazırlık yaparak gelmesini telkin eden Nazif Şahinoğlu Hoca, bir derste okunan bir gazelle ilgili öğrencilerinin düşüncesini almak ister ve öğrencilerin konuya hazırlanmadan geldikleri anlaşılır. Bunun üzerine samimi bir üslupla şunları söyler: “Bugün sınıftaki yiğitlere güvendik, derse bakmadan geldim. Onlar da yaya kaldı.” Bir hoca olarak bilemediği ya da açıklamakta zorlandığı bir hususu içtenlikle ifade etmesi ayrı bir güzelliiktir. Bu olayı nakleden Adnan Karaismailoğlu'nun sözleri dikkat çekicidir: “Bir yandan üzüldük, bir yandan sevindik, bizi böyle görürmüş. Sonraki yıllarda işittim, doktora hocası da olan Ahmet Ateş, sınıfta ona, “Nazif Bey! Senin görüşün nedir?” diye sorarmış.”²⁸

Nazif Şahinoğlu'nun öğrencilerine verdiği değer bir ifadesini de Veyis Değirmençay'ın kaleminden okuyalım: “Kitabının müsveddesini bendenize okutması da benim için ayrıca bir gurur kaynağıdır; çünkü söz konusu eseri baştan sona okuyup bazı yerlerde gözden kaçan hususları hocama arz etmiş ve hocamın iltifatlarına mazhar olmuşum.”²⁹

Kitapta ayrıca Nazif Şahinoğlu Hocanın doktora ve yüksek lisansta danışmanlık yaptığı kişilere ilişkin bir listenin verilmiş olması hatırlatılması gereken hususlardan biridir. Şahinoğlu'nun danışmanlığında doktora yapan isimler: Bahattin Kök, Şükrü Aslan, Adnan Karaismailoğlu, M. Sadi Çöğenli, Hüseyin Elmalı, Nasrullah

Hacımüftüoğlu, Mehmet Atalay, Mehmet Vanlıoğlu ve Hasan Çiftçi. Yüksek lisansını Hocanın danışmanlığında yapan isimler: Mehmet Vanlıoğlu, Hasan Çiftçi, Halit Yağan, Mehmet Oktay, Sait Okumuş, Yalçın Atalık, Muhammed Hekimoğlu, Adem Uzun, Haşim Karakoç, Şule Yüksel Özçakır ve Muammer Sarıkaya.³⁰

647 sayfadan oluşan *M. Nazif Şahinoğlu Makaleler ve Hatıralar* kitabında yukarıda aktarılan hatıratın yanı sıra, Şahinoğlu tarafından kaleme alınan makaleler de yer almaktadır. Makale ve ansiklopedi maddelerinden bazıları ilk kez bu kitapta yayınlanmıştır. Bazıları ise daha önce ansiklopedi maddesi olarak yayınlanan fakat gözden geçirilerek kitapta yer verilen şu başlıklardan oluşmaktadır: *Sa'di-yi Şîrâzî'de Tasavvuf*, *Sa'dî ve İbn-i Teymiye'de Hürriyet Problemi*, *Osmanlı Türklerinde İlim*, *İslâm'da Tasavvufun Yeri*, *İslâm'da Hâkimiyyet*, *İkbal'de Din ve Devlet İlişkileri*, *Seyyid Kutub'da "Cihâd" ve "Silm" Kavramları*, *Hz. Peygamber'e Şâri' Denilir mi?*, *İçtihad*, *Şûra'ya Bir Bakış*, *Te'vil*, *Unsur*, *Ummu'l-Kitâb*, *Vird*, *Vitr*, *Gerekli Bir Tartışma: Cennet, Ateş'in de Tekelinde Değildir*, *Cennet Sâdece Allah'ın Tekelindedir*, *Demek Peygambere İttiba Tevhid'in Şartı Değilmiş 1-2*, *İslâmî Gençlik*, *Abdülaziz ed-Debbâğ ve Bazı Tasavvufî Görüşleri*, *Abdülhâlik Gucdevânî*, *Abdulkadir-i Gîlânî*, *Abdülkerim el-Cîlî*, *Alaüddeve-i Simnânî*, *Ferîduddîn-i 'Attâr*, *Bahâuddin Nakşbend*, *Bahâuddin Veled*, *Bâyezîd-i Bistâmî*, *Düşünceleri ve Tasavvufî Görüşleri*, *Cemâleddin-i Afgânî*, *Fuzûlî*, *Muhammed (Mehmed)*, *Kemâl-i Hocendî*, *Mevlâna*, *Nâsır-ı Husrev*, *'Unsurî*, *Vahşi-yi Bâfkî*, *Reşîdüddin-ı Vatvât*, *Vefâ ve Vefâ'î*, *Zahîr-i Fâryâbî*, *Zeyneb Bint Muhammed*, *Zuhûrî*, *Zülâlî*, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, *Dîvbend*, *Ahlâk-ı Celâlî*, *Ahlâk-ı Muhsinî*, *Ahlâk-ı Nâsırî*, *Ahlâku'l-Eşrâf*, *Ma'ârif*, *Mesnevî*, *Vâmîk* ve *'Azrâ*, *Zühd*. *Zühd* başlıklı makale, Şahinoğlu Hocanın rahatsızlığından önce kaleme aldığı son çalışmasıdır.

Sonuç

Hangi insanı bir başkası değerlendirmeye kalksa, mutlaka kendince onun farklı özelliklerini esas alarak ve bu özellikleri üzerinden cümleler kurarak söze başlar. O insana dair özelliklerin olumlu ve olumsuz görünen tarafları aslında bizim değerlerimizle ilişkilidir. Bu bağlamda Nazif Şahinoğlu Hoca'ya dair aktarılan hatıratı, hemen herkesin onu kendine özgü bir karakter olarak değerlendirmesi önemlidir. Kişinin kendi olarak bir duruşu sürdürmekte ısrarcı oluşu, bir değer inşa

ettiğinin en önemli işaretidir. Bütün mesele Nazif Şahinoğlu örneğinde görülebileceği üzere, başkalarının beğenilerinin ve “konjoktür”lerin dayanılmaz değişkenliklerine rağmen kendi olabilmektir.³¹ Nazif Şahinoğlu Hoca’yı böyle anlattılar. Kalem sahiplerinin, Hocayı sadece yazdıkları metinler üzerinden değil; daha çok teşrik-i mesailerinden hareketle anlatmış olmaları ve ondan iyi, doğru, güzel ve faydalı işler öğrenmeleri ne büyük bahtiyarlık.

Beşir Atalay Hocanın rektörlük görevinde bulunduğu dönemde, onun davetiyle 1994 yılında Kırıkkale Üniversitesi’ne gelen Şahinoğlu’nun, kurucusu olduğu bölümde bugün Mütercim Tercümanlık (Arapça) ve Mütercim Tercümanlık (Farsça) anabilim dallarında 23 öğretim elemanı ve 700 civarında öğrencinin bulunuyor olması bize değişmez bir hakikati hatırlatıyor: Tohumlar ölmez, başak olur.³²

Sözün sonunda şunu da ekleyelim: Bu kitap akademimizin hem doğu dilleri ve edebiyatları hem de diğer alanlarında çalışanlar ile hatırat meraklıları için çok sayıda öğretici anekdot da barındırmaktadır. Böylesi bir kitabı yayına hazırlama zahmetine katlanan Prof. Dr. Hasan Çiftçi ve Prof. Dr. Mehmet Atalay ile kitabın yayınlanmasına maddi katkıda bulunan B. Sakıp Şahinoğlu ve bu özenli basımla eseri yayınlayan Beyan Yayınları bir vefanın paylaşılanları olarak teşekkürden çok daha fazlasını hak etmiştir. İhsan Süreyya Sırma Hocanın katkıları ise ayrı bir değere sahiptir.

Kaynakça

Atik, İlyas, “Muhterem Hocam Nazif Şahinoğlu”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, Hazırlayanlar: Hasan Çiftçi, Mehmet Atalay, Beyan Yayınları, İstanbul 2017.

Çiftçi, Hasan, “Prof. Dr. Mehmet Nazif Şahinoğlu’na Öğrencilik Yılları”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, Beyan Yayınları, İstanbul 2017.

Dedeoğlu, Mehmet Münir, “Kadim Bilim ve Kültür Geleneğinden Akademik Dünyaya Geçen Prof. Dr. M. Nazif Şahinoğlu Hoca ve Onun Ruh ve Gönül Dünyasına İlişkin”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, İstanbul 2017.

Değirmençay, Veyis, “Bir Disiplin Mimarı Prof. Dr. M. Nazif Şahinoğlu”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, İstanbul 2017.

- Eren, Hüseyin, “Mehmet Nazif Şahinoğlu Hocam”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, İstanbul 2017.
- Kara, Necati, “Vefa ve Sadakat Örneği; Prof. Dr. Mehmet Nazif Şahinoğlu”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, İstanbul 2017.
- Karaçor, Bayram, “Başkanın Solundaki Koltuk O’nundu”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, İstanbul 2017.
- Karaismailoğlu, Adnan, “Hakkını Aramanı Bileceksin, Efendim!” Nazif Bey Hocam”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, İstanbul 2017.
- Sırma, İhsan Süreyya, “Prof. Dr. Mehmet Nazif Şahinoğlu Ağabey”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, İstanbul 2017.
- Şahinoğlu, B. Sakıb, “Babam...”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, İstanbul 2017.
- Şahinoğlu, M. Nazif, *Nuvîdi-yi Şîrâzî ve Salâmân u Absâl’ı*, Türdav Baskı Ofset Yayınları, İstanbul 1981.
- _____, *Farsça Grameri: Sarf Nahiv*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997.
- _____, *Sa’di-yi Şîrâzî ve İbn Teymiye’de Fert ve Cemiyet İlişkileri*, İşaret Yayınları, İstanbul 1991.
- _____, *Makaleler ve Hatıralar*, Hazırlayanlar: Hasan Çiftçi, Mehmet Atalay, Beyan Yayınları, İstanbul 2017.
- Tetik, Necati, “Şahinoğlu Hocayı Anlamak”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, İstanbul 2017.
- Ürün, Ahmet Kâzım, “Güzide İnsan Nazif Şahinoğlu”, *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, İstanbul 2017.

¹ İşaret Yayınları, İstanbul 1991.

² Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997.

³ Türdav Baskı Ofset Yayınları, İstanbul 1981.

⁴ B. Sakıb Şahinoğlu, “Babam...”, s. 18.

⁵ Adnan Karaismailoğlu, “Hakkını Aramanı Bileceksin, Efendim!” Nazif Bey Hocam”, s. 78.

-
- ⁶ Mehmet Münir Dedeoğlu, “Kadim Bilim ve Kültür Geleneğinden Akademik Dünyaya Geçen Prof. Dr. M. Nazif Şahinoğlu Hoca ve Onun Ruh ve Gönül Dünyasına İlişkin”, s. 61.
- ⁷ Necati Tetik, “Şahinoğlu Hocayı Anlamak”, s. 55.
- ⁸ Karaismailoğlu, s. 78.
- ⁹ İlyas Atik, “Muhterem Hocam Nazif Şahinoğlu”, s. 39.
- ¹⁰ Atik, s.40.
- ¹¹ Hasan Çiftci, “Prof. Dr. Mehmet Nazif Şahinoğlu’na Öğrencilik Yılları”, s. 48.
- ¹² Çiftci, s. 52.
- ¹³ B. Sakıb Şahinoğlu, s. 18.
- ¹⁴ Çiftci, s. 52.
- ¹⁵ Dedeoğlu, s. 64.
- ¹⁶ İhsan Süreyya Sırma, “Prof. Dr. Mehmet Nazif Şahinoğlu Ağabey”, s. 23-24.
- ¹⁷ Sırma, s. 24-25.
- ¹⁸ Bayram Karaçor, “Başkanın Solundaki Koltuk O’nundu”, s. 31.
- ¹⁹ Dedeoğlu, s. 61.
- ²⁰ Hüseyin Eren, “Mehmet Nazif Şahinoğlu Hocam”, s. 33.
- ²¹ Çiftci, s. 51.
- ²² Necati Kara, “Vefa ve Sadakat Örneği; Prof. Dr. Mehmet Nazif Şahinoğlu”, s. 35.
- ²³ Karaismailoğlu, s. 79-80.
- ²⁴ Çiftci, s. 50-51.
- ²⁵ Çiftci, s. 53.
- ²⁶ Dedeoğlu, s. 63.
- ²⁷ Dedeoğlu, s. 65.
- ²⁸ Karaismailoğlu, s. 80-81.
- ²⁹ VeyisDeğirmençay, “Bir Disiplin Mimarı Prof. Dr. M. Nazif Şahinoğlu”, s. 86.
- ³⁰ *M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar*, Hazırlayanlar: Hasan Çiftçi, Mehmet Atalay, Beyan Yayınları, İstanbul 2017, s. 89.
- ³¹ Ahmet Kazım Ürün, “Güzide İnsan Nazif Şahinoğlu”, s. 88.
- ³² Karaismailoğlu, s. 81.